

VISIE OVERMATIGE SCHULDENLAST EN SCHULDPREVENTIE

SITUERING EN TERMINOLOGIE

De schuldenproblematiek is nooit zo actueel geweest als vandaag. Dit heeft te maken met de voortdurende stijging van het aantal mensen die hun schulden niet kunnen terugbetalen of die een problematische betalingsachterstand oplopen met betrekking tot hun basisbehoeften (huur, elektriciteit, water, ...).

Schuldensituaties zijn niet per definitie problematisch. Integendeel, veel gezinnen hebben een of meerdere leningen lopen die zonder problemen afgelost worden. Kredietverlening behoort tot de draaischijf van de economie. Veel gezinnen kunnen dan ook de schuld aflossen zoals voorzien.

Schuldenlast wordt echter problematisch wanneer ze overgaat in schuldoverlast. Met schuldoverlast wordt verwezen naar die situaties waarbij personen hun schulden niet - al dan niet tijdelijk - kunnen aflossen.

Schulden kunnen tijdelijk problematisch zijn met perspectief voor de schuldenaar op een schuldenvrij leven. Indien dit niet het geval is, spreken we van structurele overmatige schuldenlast.

CENTRAAL UITGANGSPUNT

Schulden en schuldoverlast raken hoe langer hoe meer alle lagen van de bevolking en treffen meer en meer ook jonge gezinnen.

We stellen vast dat diverse oorzaken aan de basis liggen van schuldoverlast. De bevindingen uit het onderzoeksrapport van het Vlaams Centrum Schuldenlast geven aan dat overbesteding of moeilijkheden bij het beheer van geld, tekort aan administratieve vaardigheden en geen of een te laag inkomen tot de grootste oorzaken behoren.

In de literatuur worden de oorzaken vaak in volgende indeling gegroepeerd. Overbestedingsschulden, compensatieschulden, overlevingsschulden, aanpassingsschulden en afgeleide schulden. Respectievelijk gaat het over mensen die moeilijkheden hebben met het beheren van hun budget, mensen die schulden maken die te wijten zijn aan een verslaving (alcohol, drugs maar ook koopverslaving), gezinnen die niet rond kunnen komen omdat hun inkomen danig laag is en mensen die door het 'zich aanpassen aan een onverwachte situatie' zoals ziekte, werkloosheid of echtscheiding in de financiële problemen komen. Afgeleide schulden hebben niet rechtstreeks met het bestedingspatroon van de persoon te maken zoals mensen die in de problemen komen omdat ze zich borg hebben gesteld. Externe factoren zoals reclame, bepaalde verkooptechnieken, makkelijk verkrijgbare kredieten en dergelijke meer hebben eveneens een groot aandeel in veel schuldsituaties. Bovendien is het vaak niet één maar een mix van oorzaken die aan de basis liggen van een problematische schuldsituatie.

We kunnen stellen dat sommige personen extra kwetsbaar zijn om in een situatie van overmatige schuldenlast terecht te komen. Het is dan ook belangrijk om in eerste instantie preventief te werken naar deze groepen toe.

PREVENTIE

Algemeen¹

Nicole Vettenburg e.a. omschrijven algemene preventie als volgt:

Preventie omvat de initiatieven die doelbewust en systematisch anticiperen op risicofactoren

Om bovenstaande definitie goed te begrijpen worden de verschillende componenten apart omschreven.

Initiatieven: het betreft activiteiten van mensen en niet omstandigheden of omgevingsfactoren.

Doelbewust: dit wijst op het bewustzijn omtrent het doel. Het gaat om initiatieven die opgezet zijn met als doel een probleem te voorkomen of een goede situatie te behouden. De auteurs lichten hierbij toe dat jeugdwerk, onderwijs, sport enz. waarschijnlijk elk op zich een preventief effect hebben doordat ze de genese van vele problemen in de kiem smoren. Zij worden echter onderscheiden van preventie omdat hun activiteiten deze effecten niet als doelstelling hebben.

Systematisch: dit wijst erop dat het niet om toevallige, occasionele initiatieven gaat doch wel om intentionele, geplande initiatieven die volgens een vooraf bepaald schema verlopen.

Anticiperen: om te kunnen anticiperen moet in de preventie-initiatieven een verband gelegd worden tussen enerzijds de aanwezigheid van bepaalde factoren en omstandigheden en anderzijds de afwezigheid van een gewenste situatie. Door die factoren of omstandigheden uit te schakelen of te minimaliseren tracht men bij te dragen tot de gewenste situatie. Het anticiperen is dus het uitkijken naar 'voorspellende' factoren of omstandigheden in functie van een gewenste situatie.

Risicofactoren: Het betreft welomschreven factoren en omstandigheden. Zij moeten degelijk afgebakend en welomlijnd zijn. Hun verband met toestanden die de gewenste situatie belemmeren, moet omschreven worden.

---

¹ Goris, P. Burssens, D Melis, B. & Vettenburg, N.(2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Wenselijke preventie²

Naast bovenstaande omschrijving van preventie hebben de auteurs het ook over 'wenselijke preventie'. Die benadering gaat dieper in op hoe preventie 'wenselijk' verloopt, met welke factoren rekening moet worden gehouden om de kansen op een geslaagd preventieproject te voeren, te verhogen. Wenselijke preventie wordt als volgt omschreven:

Wenselijke preventie is algemene preventie die voorwaarden schept om problemen steeds vroeger te voorkomen, maximaal offensief is, die een integrale aanpak uitbouwt, participatief is en een democratisch karakter heeft.

Deze omschrijving omvat vijf dimensies die onderling samen hangen:

1. *Radicaliteit*: deze dimensie wijst op de 'wenselijkheid' om problemen steeds vroeger trachten te voorkomen.
2. *Offensiviteit*: de offensiviteit wijst op het uitbreiden van keuzemogelijkheden van de doelgroep door de actie die ondernomen wordt. Een defensieve benadering wijst op het inperken van keuzemogelijkheden, en is minder wenselijk.
3. *Integraliteit*: deze dimensie houdt in dat er zowel persoonsgericht als structuurgericht tewerk moet worden gegaan. Persoonsgerichte acties streven naar een interne verandering van de persoon terwijl structuurgerichte acties structuren proberen te veranderen zoals bijvoorbeeld familie, school, politici, wetgeving...
4. *Participatie*: het is belangrijk dat de doelgroep van de preventieve actie inbreng krijgt in het project. Liefst zo rechtstreeks mogelijk en in alle fasen van het project.
5. *Democratisch karakter*: deze laatste dimensie wijst erop dat niemand mag uitgesloten worden in het project. Bij de keuze van de doelgroep mogen met andere woorden geen deelgroepen uitgesloten worden.

De auteurs wijzen eveneens op het belang dat alle bovenstaande componenten in rekening worden gebracht.

Schuldpreventie

De oorzaken van schuldoverlast zijn divers en soms ook erg complex van aard. Naast de eerder vernoemde oorzaken is het gedrag van mensen en de manier waarop men met een - aanvankelijk- beperkte betalingsachterstand omgaat cruciaal in de verdere ontwikkeling van het probleem.

Het is duidelijk dat er geen 'kant en klare' oplossing bestaat om te strijden tegen de problemen die schuldoverlast met zich mee brengen.

---

² Goris, P. Burssens, D Melis, B. & Vettenburg, N.(2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

De algemene doelstelling die we wensen na te streven is het beperken van situaties van schuldoverlast. Volgende zaken kunnen deze algemene doelstelling definiëren:

- Vanaf jonge leeftijd kinderen met geld leren kennis maken/omgaan
- Wanpraktijken beleidsmatig aanpakken
- Schade beperken bij problematische situaties (door vroege interventie)
- Verantwoordelijk gedrag bevorderen (informatie, sociale vaardigheden...)
- Vroegtijdige aanpak stimuleren
- Hervalpreventie uitbouwen (nazorg)

Om verwarring over terminologie te vermijden, wordt er gesproken over 'schuldproblemen'. In het kader van schuldpreventie worden de zaken wel ruimer benoemd, zoals het aanleren van 'financiële vaardigheden'. Dit houdt in eerste instantie in dat er preventief wordt gewerkt naar 'financiële problemen' (niet noodzakelijk een schuldenproblematiek). Vaak zijn deze echter verweven met elkaar. Bovendien is het niet mogelijk om preventief werken naar schuldproblemen en naar financiële problemen toe van elkaar te onderscheiden.

STRATEGIEËN

Om vooropgestelde doelstellingen te realiseren binnen een preventieve aanpak zijn verschillende strategieën nodig. De meest effectieve aanpak is deze die meerdere strategieën samen implementeert:

- Persoons- en structuurgericht
- Universeel (algemene doelgroepen), selectief (voor risicogroepen) en geïndiceerd (voor probleemgroepen en –individuen)
- Specifieke promotie betreffende 'een gezond budget'
- Multi- en intersectorale aanpak
- Verschillende doelgroepen (naast interventies naar individuen, ook vorming voor intermediairs als leerkrachten, eerstelijns werkers, jeugdwerkers, lokale beleidsvoerders, ...)
- Optimaliseren en uniformiseren van de organisatie van de diensten schuldbemiddeling

HULPVERLENING BIJ SCHULDPROBLEMEN/INDIVIDUELE PREVENTIE

Uitgangspunten

De centrale doelstelling van schuldhulpverlening is het bewerkstelligen van een haalbaar afbetalingsplan met de nodige aandacht voor de psychische, fysische als de financiële levenssfeer van het gezin gedurende dit proces en met respect voor de autonomie van de cliënt. Deze centrale doelstelling kan via een aantal tussendoelen bereikt worden zoals:

- het bevorderen van de levenskwaliteit
- het aanleren van vaardigheden (administratief, assertiviteit)
- bijbrengen van kennis (rekenen, inzicht in reclame, ...)
- het streven naar schadebeperking

- preventief werken naar nieuwe schulden toe
- bevordering van probleeminzicht
- motivatie tot verandering

De finaliteit van de hulpverlening kan variëren van een gecontroleerde schuldenlast tot een schuldenvrij bestaan. Soms is de problematiek erg complex en is een snelle definitieve oplossing niet mogelijk. Daarom kan het om een langdurig hulpverleningsproces gaan dat verschilt van cliënt tot cliënt.

Strategieën

De aanpak van problematische schuldenlast is complex omdat zowel juridische, financiële, psychische als sociale factoren een rol spelen. Ook kunnen we in sommige gevallen van een meervoudige problematiek spreken waarbij de schuldenproblematiek samen hangt met andere problemen zoals gezondheidsproblemen, familiale problemen, afhankelijkheidsproblemen, sociale problemen en/of gerechtelijke problemen.

Het tijdstip van de interventie, de hulpvraag, de hulpverleningsgeschiedenis, de mogelijkheden en de motivatie van de cliënt zijn doorslaggevend voor het verloop van de interventie. Binnen de schuldhulpverlening kunnen we ruwweg vier soorten interventies definiëren:

- Budgetbegeleiding
- Budgetbeheer
- Schuldbemiddeling
- Collectieve schuldenregeling

VROEGINTERVENTIE

Het is van cruciaal belang om vroeg in te grijpen bij budgetteringsproblemen en/of schuldoverlast. Hoe sneller een professionele tussenkomst, hoe meer kans op een snellere en gunstige afloop van de situatie. In dit kader kan gesteld worden dat vroegtijdige signalering door zowel omgeving als eerstelijnsdiensten belangrijk zijn.

BEGELEIDING, BEHANDELING EN ZORG

De hulpverlening ondersteunt de cliënt om vat te krijgen op de problematische situatie en tracht orde te scheppen in de schuldoverlast door te bemiddelen met schuldeisers en de cliënt praktisch te helpen bij het afbetalen van de schulden en het beheren van zijn/haar inkomsten en uitgaven. De uiteindelijke bedoeling is dat de cliënt opnieuw zelfstandig zijn/haar budget beheert zonder in de problemen te komen.

Binnen de begeleiding zijn ook andere aspecten aan de orde. Integrale begeleiding betekent: werken aan de oorzaken van de problematische situatie, maatschappelijke re-integratie bevorderen en aandacht schenken aan alle levensgebieden die onder de schuldoverlast te

lijden hebben gehad. Ook ondersteuning van de omgeving – ouders, kinderen, partners – zijn belangrijke factoren voor een succesvolle begeleiding.

In situaties waar sprake is van een chronisch tekort aan geld en levenskwaliteit, kan in eerste instantie aan schadebeperking worden gedaan. Er wordt op dat moment getracht voldoende levensmiddelen voor een minimum aan levenscomfort te bewerkstelligen.

Bij afronding van een dossier moet rekening gehouden worden met een mogelijke terugval. Terugvalpreventie beoogt het reduceren van de kansen op herval van de cliënt in dezelfde problematiek. Hierbij dient de cliënt te leren omgaan met situaties die een risico op terugval betekenen.

